

ROMÂNIA ÎN IMPERIUL GUVERNAT DE OPIUL TERORII ȘI FRENEZIA IDEOLOGIEI TOTALITARE

CEZAR AVRAM*, MIHAELA BĂRBIERU**

Istoria comunismului, în general, și a celui românesc, în special, avansează în spațiul public o serie de polemici cu caracter ideologic, care au dat naștere unui număr impresionant de lucrări și studii, multe dintre ele de o valoare de netăgăduit. Istorici, filosofi, sociologi, politologi au lansat ipoteze privind instaurarea regimurilor comuniste, derularea în timp a istoriei acestora, a cauzelor eșecului de creare a *omului nou*, a unei societăți unde repartitia ar fi trebuit să se facă după nevoi și nu după munca prestată. Vladimir Tismăneanu¹, Lucian Boia², Mihnea Berindei³, Ion Stanomir, Adrian Cioroianu, Sergiu Iosipescu, Mihai Sturza, Mihaela Crsitina Verzea, Nicolae Ionescu Gură, Marius Stan etc. sunt doar câțiva dintre cei care au abordat subiectul în imensitatea sa, punând întrebări, răspunzând la multele incertitudini și semne de îndoială ce însoțesc evenimentele, găsind răspunsuri argumentate de documentele autentice arhivate și puse la dispoziția celor care vor să afle adevărul, de memoriile participanților la evenimentele dureroase, precum și de cercetările mai multor autori străini.

Secolul XX a fost măcinat, în afară de cele două conflagrații mondiale, de flagelul „patologiei absolute” a regimurilor totalitare: comunism, fascism, nazism. Înrudite ideologic, totalitarismele veacului trecut și-au argumentat venirea la putere prin doctrina necesității remedierii „relelor și neajunsurilor omenirii”, determinate de celelalte ideologii. Realitatea a infirmat acea binefacere oferită cu atâta dăruire societății, descrisă inspirat de George Orwell în cunoscuta sa lucrare *O mie nouă*

* Prof. univ. dr., Institutul de Cercetări Socio-Umane „C. S. Nicolăescu-Plopșor” din Craiova, al Academiei Române; e-mail: avramcezar@yahoo.com.

** Cercetător științific III, dr., Institutul de Cercetări Socio-Umane „C. S. Nicolăescu-Plopșor” din Craiova, al Academiei Române; e-mail: miha_barbieru@yahoo.com.

¹ Remarcăm ultima lucrare semnată de Marius Stan și Vladimir Tismăneanu, *Dosar Stalin. Genialissimul generalissim*, București, Editura Curtea Veche, edițiile I (2014) și II (2016) interesantă în special prin îndoielile formulate asupra unor cauze, efecte și direcții în derularea istoriei regimului comunist, inserate în capitole sub forma unor scrisori între cei doi autori.

² Remarcăm *Strania istorie a comunismului românesc (și nefericitele ei consecințe)*, București, Editura Humanitas, 2016, unde Lucian Boia recidivează prin avansarea câtorva supoziții considerate de noi de valoare, care merită a fi cercetate, pentru a putea fie definite ca certitudini.

³ Dorin Dobrințu, Armand Goșu și Mihnea Berindei sunt cei care au editat *Istoria comunismului din România. Documente*, volumele I și II, lucrări publicate la Editura Humanitas începând cu anul 2009. Aceste se adaugă *Cărții negre a comunismului* (noiembrie, 1997), lucrare care a declanșat vaste polemici cu caracter ideologic.

sute optzeci și patru: „dacă vrei o imaginație a viitorului, închipuie-ți o cizmă zdrobind mutra unui om” ce „va rămâne pentru totdeauna la locul ei, sub cizmă”⁴. Experimentul istoric al „socialismului”⁵ realizat în URSS a fost impus în perioada postbelică în mai multe țări europene, printre care și România, aclamându-se propagandistic faptul că s-au pus în valoare tezele lui Marx, ale lui Lenin și Stalin, într-un proces mesianic în care s-a urmărit trecerea omenirii de la capitalism la socialism, sub conducerea proletariatului. Ulterior, întregul proces ce a constrâns omenirea la un tribut de zeci de milioane de vieți omenești s-a dovedit că urmărirea salvarea și perpetuarea unui imperiu⁶.

În lucrarea *Critica programului de la Gotha*, Karl Marx avansa teza, ulterior dezvoltată de Lenin, că trecerea de la societatea capitalistă la cea comunistă reprezintă o perioadă de tranziție politică al cărei stat este reprezentat de dictatura revoluționară a proletariatului⁷. Dictatura revoluționară a proletariatului era privită de către Lenin drept „o putere cucerită și sprijinită pe violența pe care proletariatul o exercită asupra burgheziei”, putere care nu poate a fi „limitată de nicio lege”⁸. În *Manifestul partidului comunist*, Marx și Engels au lansat teza monopolului proprietății de stat, afirmând că „proletariatul va folosi dominația lui politică pentru a smulge burgheziei, pas cu pas, întregul capital”⁹. În prefața la ediția rusă, din 1882, a *Manifestului*, se specifică scopul acestui document: „să proclame iminenta și inevitabila pieire a actualei proprietăți burgheze”¹⁰. O altă idee care străbate *Manifestul* este aceea că „întreaga istorie de la dizolvarea proprietății comune primitive asupra pământului a fost istoria luptei dintre clase, a luptelor între clasele exploatare și cele exploatare, între cele stăpânite și cele stăpânitoare, pe diferitele trepte ale dezvoltării sociale”¹¹.

În aceeași lucrare, subapreciind rolul și perspectiva națiunii, cei doi revoluționari de profesie afirmă odată cu chemarea „Proletari din toate țările, uniți-vă!” că „muncitorii nu au patrie”¹². Karl Marx considera că „eliberarea muncii trebuie să fie opera clasei muncitoare, față de care toate celelalte clase sunt

⁴ George Orwell, *O mie nouă sute optzeci și patru*, Iași, Editura Polirom, p. 192.

⁵ Despre terminologie – comunism, socialism – Lucian Boia, în lucrarea *Strania istorie a comunismului românesc (și nefericitele ei consecințe)*, București, Editura Humanitas, 2016, pp. 9-12, avansează o opinie pe care o susținem. Comunismul, fără dictatură, nu există. Socialismul, conform teoriei marxist-leniniste, reprezintă o etapă de trecere spre comunism, deziderat care nu a fost atins niciodată. Dictatura comunistă nu a avut aceeași intensitate în toate țările care au adoptat acest regim. Regimurile comuniste au avut un caracter totalitar, ceea ce un regim socialist, conform doctrinei socialiste occidentale, nu ar fi întrunit caracteristicile specifice.

⁶ D. I. Adumitrăcesei, *Cum a fost fundamentat teoretic socialismul de tip sovietic?*, în „Economistul”, an IX/1996, nr. 821, pp. 8-9.

⁷ Karl Marx, *Critica programului de la Gotha*, București, Editura PMR, 1948, pp. 44-45.

⁸ Lenin, Ilici Vladimir, *Revoluția proletară și renegatul Kautski. Marx – Engels – marxism*, București, Editura Politică, 1958, p. 376.

⁹ Karl Marx, Frederich Engels, *Manifestul Partidului Comunist*, București, Editura Pentru Literatura Politica, 1953, p. 58

¹⁰ Idem, *Opere alese. În două volume*, vol. I, București, Editura Partidului Muncitoresc Român, 1949, p. 4.

¹¹ Idem, *Manifestul Partidului Comunist*, București, Editura Pentru Literatura Politica, 1953, p. 5.

¹² *Ibidem*, p. 55.

doar o singură masă reacționară¹³. Lenin, preluând ideea, a fixat țelul socialismului în acțiunea de contopire a națiunilor într-un singur organism, teză care îi va servi ulterior Kremlinului ca să-și promoveze misiunea de dominație absolută. În *Critica programului de la Ghota*, clasa muncitoare, acționând pentru eliberarea ei „mai întâi în cadrul actualului stat național”, trebuie să fie „conștientă că rezultatul necesar strădaniei sale” este comun muncitorilor din toate țările civilizate, acela al înfrățirii internaționale a popoarelor¹⁴. În același studiu, dispariția producției și schimbului de mărfuri era considerată ca un factor decisiv a funcționării proprietății comune asupra mijloacelor de producție¹⁵. Programul includea și teza repartiției după muncă, egalitatea constând în folosirea ca unitate de măsură a acestei acțiuni egale pentru toți¹⁶.

Rolul central al Moscovei în extinderea comunismului ca putere politică, ambițiile bolșevice de supremație mondială au fost promovate de liderii Kremlinului prin Comintern (1919-1943), Biroul Comunist de Informații (Cominform: 1947-1957/1958), Consiliul de Ajutor Reciproc (1949-1990) etc. Începând cu anul 1946, în Europa, s-a declanșat un conflict ideologic, politic, militar și diplomatic, cunoscut sub numele de „Războiul Rece”, dispută ce a aruncat sub „cortina de fier” majoritatea statelor din centrul și sudul bătrânului continent, de fapt un teritoriu uriaș de la Elba până la Fluviul Roșu, de la Adriatică până la Insulele Kurile, însumând numeric o treime din populația pământului¹⁷. Această claustrare impusă, drastică și nocivă avea să dureze până la începutul deceniului 7 când s-a declanșat, parțial și cu limite, mult așteptata destindere. În timp ce în lumea liberă, s-a consolidat democrația și s-a dezvoltat economia, în zona de ocupație și de dominație sovietică, s-au instaurat de „sus în jos” regimurile socialiste din import, devenite regimuri totalitare, unde s-a perfecționat dominația absolută de partid în numele „clasei muncitoare”, de fapt în numele nomenclaturii comuniste.

Prezența Aramatei Roșii după anii 1944-1945 în Europa Centrală și de Sud-Est a determinat modificări politice de substanță. Au apărut „democrațiile populare”, un hibrid între democrația de tip occidental și sistemul sovietic, o transpunere în practică a ideilor Kremlinului de a câștiga timp pentru a-și consolida pozițiile. Cominternistul Gheorghii Dimitrov era convins de faptul că regimul sovietic și regimul democrat popular sunt forme ale aceluiași sistem de guvernare „bazat pe unirea muncitorilor de la orașe și din agricultură”, pe „dictatura proletariatului”¹⁸. Instaurarea noului regim nu a fost un proces liniar deoarece specificul național a determinat „perturbații” în aplicarea imediată a

¹³ Karl Marx, Frederich Engels, *Opere alese. În două volume*, vol. II, București, Editura Partidului Muncitoresc Român, 1952, p. 18.

¹⁴ *Ibidem*, p. 19.

¹⁵ Karl Marx, *Critica programului...*, p. 30.

¹⁶ *Ibidem*, p. 32.

¹⁷ L. Leontiev, *Principiile leniniste ale gospodăririi socialiste și constituirea comunismului*, în „Analele româno-sovietice. Probleme de economie”, nr. 8(32), 1960, p. 3.

¹⁸ *Apud* Gheorghie Onișoru, *Istoria lumii contemporane. De la revoluția bolșevică până în zilele noastre (1917-2015)*, Târgoviște, Editura Cetatea de Scaun, 2015, p. 222; Hugh Seton-Watson, *The East European Revolution*, Westview Press, 1983, p. 167.

sistemului sovietic. În unele țări din zonă, în noile guverne, au fost incluși oameni politici burghezi, iar în România, datorită tradiției și participării țării la înfrângerea Germaniei hitleriste, monarhia a fost, pentru o scurtă perioadă, conservată. Instaurarea stalinismului ca regim a prezentat un proces gradual, orchestrat de planurile strategice elaborate la Moscova și executate de către comuniștii indigeni printr-o supraveghere și consiliere severă. Propaganda, prezența armatei de ocupație, partidul unic, planificarea și lipsa de scrupule în atingerea dezideratului integrării în sistemul politic, economic, cultural și social sovietic au constituit cadrul desfășurării unei „revoluții bolșevice” discreționară și totalitară.

Primii ani postbelici au înregistrat un avans extraordinar al comunismului în lume. La 10 ani de la izbucnirea celei de-a doua mari conflagrații mondiale, comuniștii luaseră puterea în 8 state din Europa de Est și Meridională, printre care și România¹⁹. Scenariile de preluare a puterii au fost hotărâte de către Kremlin, având atât similitudini, dar și deosebiri generate de lupta pentru putere. Statul care a rezistat cel mai mult a fost Ungaria, unde puterea a fost luată de comuniști în anul 1949. Strategia „Frontului Popular” a fost metoda cea mai frecvent folosită de comuniști pentru a lua puterea. Instaurarea dictaturilor de tip stalinist în sud-estul Europei a fost receptată de mișcările comuniste „ca o formă superioară a naționalismului istoric”²⁰.

Procesul sovietizării a cunoscut câteva etape distincte, impuse de condițiile naționale – guvern de coaliție autentică, cabinet de coaliție aparentă, guvern în exclusivitate comunist²¹. Totodată, dezvoltarea statului de tip stalinist, întreruptă de Hrușciiov, va atinge stadii avansate într-o serie de țări comuniste în care destalinizarea a fost doar mimată: Albania, China, Coreea de Nord, România.

În *Albania*, trecându-se direct la ultima fază, în noiembrie 1945, Enver Hodja, dictator pentru patru decenii, a format un guvern dominat de comuniști, recunoscut de Uniunea Sovietică, dar și de Statele Unite și de Marea Britanie. În scurt timp, s-a trecut la cel mai rigid regim existent în noile state socialiste. A rămas un regim stalinist până către sfârșitul anilor 1970, fiind susținător al Războiului Rece în relațiile internaționale. După izolarea lui Tito, în anii 1949-1953, a schimbat dependența față de Iugoslavia cu cea față de Uniunea Sovietică. Evenimentele din Grecia și conflictul lui Tito cu Stalin au izolat Albania, care a trebuit să facă față unor încercări regaliste anticomuniste albaneze de a prelua puterea²². Guvernul albanez a fost unul dintre cele mai stabile din perioada interbelică, Enver Hodja deținând controlul absolut în partid și în stat. La începutul anilor 1960, relațiile sovieto-albaneze deveniseră tensionate, albanezii fiind nemulțumiți de politica dusă de Hrușciiov și sensibili la rolul jucat de China în lumea comunistă. Albania și China s-au declarat ostile atât lui Tito și poziției lui

¹⁹ Vezi Mihaela Cristina Verzea, *Partidul – Stat. Structuri politice (1948-1965)*, Târgoviște, Editura Cetatea de Scaun, 2012-2013, p. 65.

²⁰ Cezar Avram, *Politici agrare în Oltenia anilor 1949-1962. Mutații socio-economice în satul românesc*, Craiova, Editura de Sud, 1999, p. 22.

²¹ Gheorghe Onișoru, *op. cit.*, p. 223.

²² Barbara Jelavich, *Istoria Balcanilor. Secolul al XX-lea*, vol. II, Iași, Institutul European, 2002, p. 340.

revizioniste, cât și politiciii antistaliniste dusă de Hrușcirov. După invazia Cehoslovaciei, Albania se va retrage oficial din Pactul de la Varșovia, ea cunoscând deja o mișcare similară cu experiența revoluției culturale din China. În anii 1970, China neputând concura cu statele socialiste membre CAER, mai ales în domeniul economic, a exclus un ajutor militar pentru Albania, România și Iugoslavia în cazul unui conflict cu Uniunea Sovietică. Relațiile chinezo-albaneze au fost afectate atât de vizita lui Nixon în China, criticată de Albania, cât și de decesele lui Mao Zedong și Ciu Enlai, susținători ai lui Hodja, punându-se astfel punct, în anul 1978, programului de asistență al Chinei pentru Albania. Spre deosebire de România, Albania a fost singura țară socialistă europeană care nu a avut legături diplomatice „normale” cu Statele Unite și cu Marea Britanie²³.

În *Bulgaria*, la 9 septembrie 1944, Kimon Gheorghiev a format un guvern în care au fost incluși și miniștri comuniști. Și aici colaborarea mai multor partide în sistemul regimului de democrație populară (Partidul Comunist Bulgar, Uniunea Populară Agrară, Partidul Muncitoresc Social-Democrat, Uniunea Populară Zveno) în cadrul Frontului Patriei a pregătit, ca și în România, preluarea deplină a puterii de către comuniști²⁴. Gheorghiev, sprijinit de trupele sovietice, va iniția un șir de procese și epurări, arestând, în câteva luni, „peste 11.600 de persoane, dintre care 2.138 vor fi executate”²⁵. Frontul Patriei va obține 82,2% din voturi în alegerile organizate la 18 noiembrie 1945. Și aici, agrarienii din partidul bulgar interbelic, considerat mai puternic decât cel comunist, au pierdut alegerile, cu largul concurs al ocupanților. Monarhia și opoziția aveau să mai fie tolerate până în martie 1946, când Kimon Gheorghiev va forma un guvern predominant comunist. După referendumul din 8 septembrie 1946, câștigat de comuniști cu 92,72%, a fost abolită monarhia, proclamându-se, la 15 septembrie, Republica Populară. În lunile octombrie-noiembrie din același an, în urma unor noi alegeri, comuniștii vor avea controlul asupra Parlamentului (Frontul Patriei, 70,1%) și vor forma un guvern condus de fostul secretar general al Cominternului, Gheorghii Dimitrov, întors de la Moscova pentru a prelua conducerea „revoluției bulgare” și a asigura trecerea spre socialism. Planul de doi ani din 1947, naționalizarea băncilor, a întreprinderilor industriale și miniere au constituit măsuri similare cu cele din România și celelalte state aflate sub cupola Kremlinului²⁶. După un scenariu pe care îl vom întâlni și în România, Partidul Agrarian va fi desființat după arestarea și executarea lui Nikola Petkov (iunie-septembrie 1947), iar trupele sovietice vor părăsi Bulgaria, în decembrie 1947. După moartea lui Gheorghii Dimitrov (1949), conducerea partidului și a guvernului va fi preluată de Vulko Cervenkov (1949-1954), iar apoi, pentru 35 de ani, de către Todor Jivkov, înlăturat prin evenimentele și reformele din anul 1989. Comuniștii bulgari, conduși câteva luni de Petăr Mladenov, în

²³ *Ibidem*, p. 345.

²⁴ Institutul de Studii Istorice și Social-Politice de pe lângă C.C. al P.C.R., *Politica de alianțe a partidului comunist bulgar în anii 1944-1948*, București, Editura Politică, 1971, pp. 60-65.

²⁵ Gheorghe Onișoru, *op. cit.*, p. 228.

²⁶ Institutul de Studii Istorice și Social-Politice de pe lângă C.C. al P.C.R., *Politica de alianțe ...*, p. 63.

februarie 1990, s-au retras din fruntea statului, permițându-se astfel organizarea de alegeri libere.

În *Iugoslavia*, datorită mișcării de partizani organizată și condusă de Mareșalul Iosip Broz Tito, s-a creat o situație particulară, care a necesitat soluții radicale. Țara condusă de Mișcarea de Eliberare Națională a lui Tito era încă formal monarhie în noiembrie 1945, an în care alegerile au fost câștigate de titoiști. Într-o adunare dominată de Frontul Național, la 29 noiembrie 1945, s-a proclamat Republica Populară Federală Iugoslavia, iar la 31 ianuarie 1946, a fost adoptată o nouă constituție, copie fidelă a modelului stalinist. Procesul preluării puterii de către comuniștii iugoslavi a avut similitudini cu cel derulat în România²⁷, dar și particularități cum ar fi trecerea directă la primul plan cincinal (august 1947), fără a mai parcurge fazele planurilor anuale ca la noi²⁸. Congresul Partidului Comunist Iugoslav, din iulie 1949, după ce, în 1948, se retrăseseră militarii și consilierii sovietici și se lansase avertismentul lui Stalin de excludere din Cominform, a constituit un triumf pentru Tito. În urma epurării din partid a adeptilor Cominformului, s-a declanșat conflictul dintre Stalin și Tito care avea să afecteze și soarta altor lideri din blocul sovietic²⁹. Tito va conduce Iugoslavia ajutat de Milovan Djilas și Edvard Kardelj, independent față de Moscova până în anul 1955, când Nikita Hrușciov preia puterea în URSS. Relațiile, deși se vor *normaliza* în perioada următoare, liderul iugoslav va critica regimul sovietic pentru invadarea Ungariei din 1956, a Cehoslovaciei în 1968 și a Afganistanului în 1979, fapt care îi va aduce un prestigiu internațional, devenind liderul mișcării de nealiniere. Promovând o politică a socialismului umanist, a fost unul dintre premergătorii *Perestroicii*, unde descentralizarea, promovarea unor politici liberale și autoconducerea muncitorească au devenit măsuri reale. Politica dusă în privința naționalităților, deși aplanator al conflictelor etnice, la care s-au adăugat cauze externe aveau să ducă, după anul 1990, la dezmembrarea statului iugoslav, creație wilsoniană și a sistemului de Tratat de la Paris din anii 1919-1920.

Speranțele pentru o Europă de Est și Centrală democratică au devenit iluzorii după anul 1945. Europa Centrală și de Est nu avea o istorie a tradițiilor democratice sau liberale autohtone suficiente pentru a putea rezista presiunii sovietice. Aici, ca de altfel și în sud-estul Europei, regimurile interbelice fuseseră măcinate de corupție și tendințe autoritare. Funcționarii reprezentau o mare parte din cei care au format guvernele în perioada dintre cele două războaie, pătură socială care avea să furnizeze cele mai multe cadre pentru guvernele instaurate la terminarea Celui De-Al Doilea Război Mondial. Pentru Polonia, Ungaria, dar și pentru România, oamenii de stat antebelici nu au reprezentat o alternativă reală pentru comuniști

²⁷ Executarea lui Draža Mihailović, șeful cernicilor care a condus mișcarea de rezistență croată anti-germană, arestarea și condamnarea liderului catolic la Croației, Arhiepiscopul Stepinac etc.; Pentru detalii, a se vedea Gheorghe Onișoru, *op. cit.*, p. 235.

²⁸ Barbara Jelavich, *op. cit.*, p. 342.

²⁹ Tony Judt, *Epoca postbelică. O istorie a Europei după 1945*, Iași, Editura Polirom, 2008, p. 58; Pentru detalii, vezi și Aleksa Djilas, *The contested country. Yugoslav unity and communist revolution, 1919-1953*, Harvard, University Press, 1991, *passim*; Ivo Banac, *With Stalin against Tito: Cominformist splits in Yugoslav Communism*, Cornell University Press, 1986, *passim*.

până în anul 1949, ci doar o soluție de moment folositoare intențiilor sovietice³⁰. În anul 1946, Cehoslovacia, ca de altfel și Iugoslavia, Bulgaria și Albania, aveau ca prim-miniștri oameni politici comuniști (Klement Gottwald, Tito, G.M. Dimitrov, Enver Hoxha). În Ungaria și România, funcția de prim-ministru a fost deținută, în acea perioadă, de liderii partidelor coordonate de către comuniști (Partidul Țărănesc și Frontul Plugarilor). În Polonia, liderul aparținea socialiștilor. În toate țările menționate, existau însă guverne de coaliție, lăsând impresia unei distribuții reale a puterii³¹.

În *Ungaria*, trupele sovietice și românești au eliberat teritoriul, creând condițiile ca în decembrie 1944, să se instaleze un guvern provizoriu, avându-l ca prim-ministru pe generalul Béla Miklós de Dálnok, autoritate care va semna armistițiul în 20 ianuarie 1945, la Moscova, cu puterile aliate. În noiembrie 1945, au avut loc primele alegeri postbelice, care după marea majoritate a istoricilor maghiari, nu au fost influențate de comuniști. În martie 1945, sub controlul direct al mareșalului Vorosilov, s-a înfăptuit reforma agrară prin care 35% din suprafața arabilă a țării a fost redistribuită într-o proporție majoritară celor fără pământ, văduvelor, victimelor guvernului hortist etc. În urma alegerilor din noiembrie 1945, câștigate de Partidul Micilor Proprietari (57,03%), Zoltán Tildy a format un guvern de coaliție, în care au intrat și comuniștii și socialiștii³². La fel ca în România, activitatea guvernului a fost influențată de rechizițiile sovietice, de plata despăgubirilor de război, de inflația ce a atins cote importante, precum și de acțiunile comuniștilor de a prelua puterea³³.

La 18 februarie 1946, Ungaria a fost proclamată Republica, avându-l ca președinte pe Zoltán Tildy și pe Ferenc Nagy (Partidul Micilor Proprietari) președinte al Consiliului de Miniștri. După semnarea Tratatului de Pace de la Paris (10 februarie 1947), începe epurarea liderilor politici, atât din partidele foste aliate, cât și din partidele de opoziție. În august 1947, au loc noi alegeri, care, cu toate că au fost câștigate de către comuniști cu 22,5%, au dus la formarea unui nou guvern de coaliție deoarece nu se asigurase majoritatea necesară formării unui guvern în totalitate de către aceștia. În anul 1948, s-a continuat eliminarea opoziției politice, iar în ianuarie 1949, s-a înfăptuit fuziunea comuniștilor cu socialiștii, strategie similară aplicată în majoritatea țărilor din Europa aflate sub ocupație sovietică. Árpád Szakasits, conducătorul noului Partid Muncitoresc Ungar, va prelua șefia statului, iar István Dobi, președinția Consiliului de Miniștri, secondat de liderul comunist Mátyás Rákosi, adevăratul prim-ministru³⁴.

În Ungaria, în perioada primilor ani postbelici, scena politică a fost dominată de către Partidul Micilor Agrarieni, care nu a avut însă un rol decisiv ca urmare a impunerii liniei politice de către sovietici. Ca și în România, opoziția a

³⁰ Vezi Tony Judt, *op. cit.*, p. 136.

³¹ Peter Calvocoressi, *Politica mondială după 1945*, ediția a VIII-a, București, Editura Allfa, 2000, p. 270.

³² Gheorghe Onișoru, *op. cit.*, p. 244.

³³ La ieșirea din război, numărul comuniștilor din Ungaria se cifra la 30 de mii (*Apud* Lucian Boia, *op. cit.*, p. 13).

³⁴ Gheorghe Onișoru, *op. cit.*, p. 245.

fost tolerată de formă, iar biserica izolată și decapitată prin arestarea și condamnarea la închisoare pe viață a cardinalului Mindszenty. Astfel, maghiarii au acceptat cu reținere regimul comunist, fapt dovedit și de evenimentele din anul 1956.

În *Cehoslovacia*, unde comuniștii numărau 80.000 de adepți la sfârșitul anului 1944, avem de-a face cu o situație mult mai diferită decât cea din România, și chiar din celelalte țări din spațiul central și sud-european, viitoare state comuniste. Rușii s-au bucurat de prestigiu, iar comuniștii, adoptând un program ce viza modernizarea, au reușit să obțină aderență³⁵. Cehoslovacia era aliatul principal al Uniunii Sovietice în regiune, cu toate că Rutenia subcarpatică nu-i mai aparținea în urma „ajustărilor” teritoriale.

În octombrie 1945, au avut loc primele alegeri postbelice, în urma cărora a rezultat o Adunare Națională Provizorie. Noul guvern s-a angajat să naționalizeze industria, băncile, companiile de asigurări și să efectueze o reformă agrară substanțială³⁶. În mai 1946, au avut loc noi alegeri pe baza votului direct în care au câștigat comuniștii, obținând 114 locuri în Parlament din totalul celor 300. Comuniștii vor deveni majoritari, aliindu-se cu social-democrații, care au obținut 12,8% din voturi. Klement Gottwald, liderul Partidului Comunist, a format un guvern de coaliție care va permite alegerea, în iunie, a lui Eduard Benes, ca președinte de către Adunarea Națională. Începe o perioadă de coabitare între stânga extremă și forțele democratice. Opțiunea guvernului de a adera la planul Marshal, în iulie 1947, va aduce admonestarea Moscovei și furia lui Stalin.

În 25 februarie 1948, după o pregătire amănunțită, va avea loc o lovitură de stat comunistă, sprijinită fățiș de către sovietici³⁷. Se formează un cabinet pur comunist după ce Jan Masaryk, ministru de externe pro-occidental, a fost găsit mort. La 9 mai 1948, Adunarea Constituantă a Cehoslovaciei va adopta o nouă Constituție, iar la 30 mai, vor avea loc noi alegeri controlate în totalitate de comuniști. A existat o singură listă de candidați, cea a Frontului Național. Edvard Beneš va demisiona în iunie, iar în septembrie, același an, acesta va deceda. Într-un timp scurt, prin promovarea unei politici dure, sub președinția lui Klement Gottwald, Cehoslovacia se va transforma într-o țară comunistă în care teroarea va fi ilustrată și prin înființarea lagărelor de muncă forțată. Evoluțiile ulterioare ale regimului comunist vor demonstra neacceptarea situației existente de către o mare parte a populației țării, fapt atestat prin *Primăvara de la Praga* (1968)³⁸.

Istoria *Poloniei* a avut o serie de particularități în instaurarea regimului comunist. Lupta împotriva Rusiei, ca de altfel împotriva tuturor vecinilor, în dorința de păstrare teritorială intactă, a determinat latura antisovietică a comunismului polonez.

³⁵ Cehii nu își mai făceau iluzii după acordul de la München, guvernul din exil condus de Edvard Benes făcea avansuri Kremlinului chiar înainte de anul 1945.

³⁶ Gheorghe Onișoru, *op. cit.*, p. 231.

³⁷ Demisia miniștrilor necomuniști a dat posibilitatea orchestrării, la Praga, a loviturii de stat, care avea să aibă o importanță majoră pentru viitorul statului. Stalin va fi, însă, nevoit să facă un compromis în aprilie 1948, semnând Tratatul de prietenie cu Finlanda. Stalin a trecut la presiuni, dorind să rezolve cât mai repede și situația germană, mai ales că Iugoslavia îi crea mari probleme (Tony Judt, *op. cit.*, p. 138).

³⁸ Politica dură față de etnicii germani avea să ducă foarte repede la o respingere a „protectoratului rusesc” (pentru detalii, vezi și Tony Judt, *op. cit.*, p. 138, Gheorghe Onișoru, *op. cit.*, p. 233).

La aceasta s-a adăugat dezaprobarrea campaniei lui Stalin împotriva lui Troțki, dizolvarea partidului de către Comintern, invadarea teritoriului de către ruși în anul 1939, victimele masacrului de la Katyn, poziția sovietică față de revolta populației Varșoviei împotriva germanilor din 1944 etc.³⁹. În februarie 1945, la Conferința de la Ialta, SUA și Marea Britanie se vor opune planurilor sovietice, dar au recunoscut argumentele lui Stalin privind importanța „creării unui stat polonez sigur între URSS și Germania”⁴⁰. Numărul neglijabil de membri de partid (aproximativ 1.000 în momentul eliberării⁴¹), neîncrederea lui Stalin în comuniștii polonezi⁴², controlul politic al armatei poloneze constituite în Rusia⁴³, dependența de URSS, vizibilă și inevitabilă, au tergiversat preluarea puterii depline de către comuniști. Eliminarea opoziției democratice de către organele de securitate sovietice, distrugerea potențialilor rivali și aliați, prin tactica leninistă „de dezbinare de sus în jos și de jos în sus”, avea să creeze, în anul 1948, posibilitatea unei democrații populare, nu înainte însă de formarea Partidului Muncitoresc Unit Polonez (PZPR) prin unificarea PPR cu PPS, după ce partidul acceptase numiri în funcții de către sovietici și după ce Gomulka fusese înconjurat de „proaspeții” sosiți din Rusia (Berman, Bierut, Mink, Radkiewicz, Zambrowski, Zawadzki) ce aveau rolul „să-l țină în frâu”⁴⁴. Imediat după eliberare, s-a format un guvern provizoriu, în care au intrat, Stanislaw Mikolajczyk, liderul Partidului Țărănesc Polonez, comunistul Boleslaw Bierut ca președinte, socialistul Edward Osobka-Morawski ca prim-ministru și comunistul Wladyslaw Gomulka, având ca sarcină organizarea unor alegeri. Acestea s-au desfășurat în ianuarie 1944, fiind însoțite de abuzuri electorale.

Spre deosebire de România, nu s-a reușit să se asigure o majoritate pentru comuniști, dar nici pentru Partidul Țărănesc. În 1948, Partidul Social Democrat avea să fuzioneze cu Blocul Democrat, devenind apoi Partidul Muncitoresc Unit Polonez (PMUP). La începutul anului 1949, va apărea tot mai vizibilă divizarea între comunismul polonez și cel socialist, divizare datorată și lui Gomulka, secretarul general al partidului unic și liderul fracțiunii ce dorea o mai puțină subordonare față de Moscova.

Structura sistemului de partid format în 1948, descrisă oficial ca „hegemonie”, a determinat existența și acelor partide și formațiuni aliate în cadrul Frontului Național, care recunoșteau rolul de conducător al comuniștilor⁴⁵. În acest caz, observăm similitudini cu ce s-a întâmplat în România (Frontul Plugarilor, Madozul etc.).

³⁹ Rușii au împins Polonia mai spre vest, pentru a câștiga teritoriile din est pentru ei, adăugând statului polonez teritorii germane din vest.

⁴⁰ Peter Calvocoressi, *op. cit.*, p. 271.

⁴¹ Numărul membrilor PPR a crescut la 20 000, la sfârșitul anului 1944, și la peste un milion, în anul 1948 (Norman Davies, *Istoria Poloniei. Terenul de joacă al lui Dumnezeu*, vol. II, Iași, Editura Polirom, 2014, p. 438).

⁴² Vezi pe larg Peter Calvocoressi, *op. cit.*, pp. 271-272.

⁴³ Exercițată prin intermediul Uniunii Patrioților Polonezi, condusă de Wanda Wasilewska și nu prin Partidul Comunist (Norman Davies, *op. cit.*, pp. 438-439).

⁴⁴ Vezi Norman Davies, *op. cit.*, p. 438.

⁴⁵ *Ibidem*, p. 439.

Ideologia marxist-leninistă a partidului, versiunea rusească, versiune importată en-gross de la Moscova, avea să atragă puțini adepți locali în Polonia. Partidul, care se considera continuatorul tradițiilor poloneze revoluționare antiautoritare, anticonformiste și antirusești, a trebuit să propage comunismul de tip sovietic, așa cum s-a întâmplat și în România anilor 1948-1953. Republica Populară Polonă avea să aibă o istorie politică destul de complicată, marcată de un „drum plin de hârtoape”⁴⁶.

Foarte repede, gradul de libertate al regimului polonez avea să se manifeste vizibil, deși, în perioada 1944-1948, construcția treptată a „democrației populare comuniste” se făcuse sub influența sovietică. În perioada 1948-1956, s-a impus stalinismul și aici, la fel ca și în România, după care Polonia avea să fie condusă de un regim local „național-comunist”, situație pe care o întâlnim și în timpul regimului ceaușist.

Transformarea teritoriului *Germaniei*, aflată sub ocupație sovietică, într-o republică democratică sub controlul comuniștilor a fost condiționată de intervenția directă a Kremlinului. În anul 1945, au fost eliminate urmele noii ordini naziste, inclusiv în Germania. Politica URSS-ului, SUA și Marii Britanii privitoare la Germania învinsă avea să ducă la apariția a două blocuri antagoniste (statele cu regim comunist și statele cu regimuri democratice) a căror existență au marcat nu numai Europa, ci și cursul politic din statele celorlalte continente. La sfârșitul anilor 1940, s-a ajuns la o bipolarizare a lumii, deși au existat eforturi substanțiale pentru universalitate, reciprocitate și cooperare. Teoria *Containment-ului* (îndiguire) avea să ducă la apariția a două Germanii. În partea estică, comuniștii au fost impuși de către sovietici, care au preluat puterea într-o perioadă foarte scurtă. În anul 1948, sovietizarea Europei Centrale, Estice și de Sud-Est devenise evidentă. Arestarea lui Maniu în România, exilarea lui Mikolajczyk în Polonia, eliminarea lui Petkov și proclamarea Constituției republicane și populare în Bulgaria demonstrau intențiile sovietice. În Cehoslovacia, era nevoie încă de recurgerea la forță, cu toate că alegerile din 1946 confirmaseră și aici „avansul partidului comunist”. În același timp, în anul 1948, comuniștii iugoslavi își proclamau pe față distanțarea față de modelul sovietic stalinist⁴⁷. Criza Berlinului avea să creeze ocazia unei prime confruntări directe dintre cele două blocuri. Berlinul, cel divizat în 4 zone ocupate de trupele americane, engleze, franceze și sovietice, se găsea în centrul teritoriului eliberat de către sovietici. Situația aceasta avea să contribuie la nașterea oficială a celor două Germanii⁴⁸.

La 7 octombrie 1949, a fost proclamată de către Consiliul Poporului German, Republica Democrată Germană. Primul său ministru și președinte, Otto Grotewohl, conducătorul partidului comunist local, intitulat Partidul Socialist Unit din Germania, și-a inaugurat mandatul printr-o declarație de supunere față de

⁴⁶ *Ibidem*, p. 443.

⁴⁷ Vezi pe larg *Istoria Universală*, vol III, București, Editura Univers Enciclopedic, 2006, pp. 488-489.

⁴⁸ La 8 mai 1949, a fost votată *Legea fundamentală* care a federalizat cele 11 regiuni, formându-se Republica Federală Germania, sub președinția lui Theodor Heuss și conducerea guvernului de către cancelarul democrat creștin Konrad Adenauer, fost primar al orașului Köln, luptător în rezistență (*ibidem*).

URSS⁴⁹. La începutul anilor 1950, relațiile internaționale, precum și viața politică și economică a statelor europene și nu numai aveau să fie guvernate de logica bipolarității. În Germania estică, comunismul s-a impus de către trupele sovietice, care au profitat de o Germanie „îngenunchiată” aflată în pragul colapsului economic, social și politic.

În România, Partidul Comunist Român avea înregimentată circa 800-1.000 de comuniști, număr sub cifrele existente în Cehoslovacia, Ungaria, Polonia și chiar Bulgaria, unde erau câteva mii. Influența comuniștilor asupra societății românești era aproape inexistentă în perioada interbelică și în timpul războiului din est. România era o țară predominant rurală, unde țăranul, beneficiar al reformei agrare din 1921, era în majoritate mic proprietar, deloc atras de ideologia colectivistă, care l-ar fi pus în situația să-și piardă proprietatea. Muncitorii industriali și salariații reprezentau, față de populația activă din sectoarele agricole, un procent relativ redus. Marea majoritate a muncitorilor lucrau în întreprinderi mici sau în ateliere meșteșugărești, într-un mediu în care influența comunistă era mică. O altă caracteristică a României anilor 1944-1948 era aceea că „puțin peste jumătate din populația activă implicată în industrie nu era alcătuită din români etnici”, procentul naționalităților conlocuitoare fiind ridicat în regiunile alipite în 1918, unde românii erau minoritari în orașe și în activitățile industriale⁵⁰.

În structura societății românești, deși era oarecum asemănătoare cu cea a Rusiei de dinainte de octombrie 1917, țăranul român nu agreea spiritul colectivist ca cel rus, iar statul nu avea un program concret în ceea ce privește transformarea țării noastre într-o putere industrială. Stânga socialistă și comunistă era tentantă, în România interbelică, mai mult pentru minoritari decât pentru intelectuali, deși o mare parte a tineretului educat dorea „schimbarea” și progresul social și economic. Fractura socio-economică, nivelul cultural scăzut și lipsa de repere politice ale unei părți însemnate din populație sunt dovezi evidente a faptului că România nu era pregătită pentru un experiment comunist⁵¹.

Conjunctura internațională din vara anului 1944 a făcut ca România să rămână singură în fața ofensivei sovietice. În această situație, lovitura de stat împotriva lui Antonescu a devenit necesară pentru a stopa ocuparea țării prin forță de către sovietici. Actul de la 23 august 1944 a fost rezultatul acordului partidelor politice, al regelui și camarilei sale, inclusiv al comuniștilor. Din punct de vedere constituțional, România va deveni o țară democratică prin repunerea în drepturi a unei părți însemnate din prevederile Constituției din 1923. Experimentele înfăptuite după 23 august, prin guvernele Sănătescu și Rădescu, nu au dat rezultate din cauza presiunilor din ce în ce mai consistente ale sovieticilor și comuniștilor transformați într-o forță reală. Regele a demis guvernul Nicolae Rădescu și a acceptat un guvern „de largă concentrare democratică”, condus de dr. Petru Groza, liderul unui partid apropiat de comuniști și acceptat de Stalin. Cu toate acestea, presiunile exercitate de către americani și britanici asupra Kremlinului, precum și „greva regală” au

⁴⁹ *Ibidem*, pp. 489-450.

⁵⁰ Lucian Boia, *op. cit.*, pp. 14-15.

⁵¹ *Ibidem*, pp. 22-25.

determinat, pentru scurt timp, o schimbare de atitudine a sovieticilor, concretizată prin includerea în guvernul dr. Petru Groza a doi reprezentanți ai partidelor istorice și acceptarea organizării de alegeri libere în România. Ascensiunea spre putere a comuniștilor, cu sprijinul constant al Moscovei, s-a realizat prin intermediul coalițiilor antifasciste ce se realizaseră în anii 1943-1946, PCR folosindu-se de aderența partidelor istorice și a organizațiilor antidictatoriale în cadrul societății. Alegerile parlamentare din noiembrie 1946 au reprezentat unul dintre momentele importante ale preluării puterii de către comuniști. Protestele partidelor de opoziție, precum și reacțiile anglo-americane nu au împiedicat recunoașterea scrutinului, deși fraudarea rezultatelor finale a devenit de notorietate. În anii 1948-1958, după ce monarhia a fost înlăturată și s-a proclamat Republica Populară, comuniștii au fost sub o deplină tutelă sovietică⁵².

Instruirile periodice ale lui Gheorghiu-Dej, ale Anei Pauker, precum și ale altor lideri comuniști la Moscova și intervențiile brutale ale sovieticilor în activitatea guvernului și instituțiilor politice și administrative din perioada 1944-1948 au pregătit stalinizarea României, dar și uzurparea puterii politice naționale și tradiționale de către comuniști. Anii 1948-1958 au fost anii când s-au constituit și impus componentele și mecanismele noului regim după model sovietic. Constituțiile din 1948 și 1952, planurile anuale și apoi cele cincinale, declanșarea procesului industrializării și cel al colectivizării au asigurat monopolul puterii de către Partidul Comunist, transformat în februarie 1948, prin fuziunea cu Partidul Social Democrat, în Partidul Muncitoresc Român. Parafrazând o lucrare de succes a autorului Norman Davies despre istoria Poloniei, România a devenit în scurt timp „terenul de joacă al lui Dumnezeu”, în care Dumnezeu românilor, și nu numai, era Stalin.

Preluarea totală a puterii de către comuniști a fost marcată de desființarea partidelor istorice (Partidul Țărănesc și Partidul Liberal), iar mai apoi, de desființarea Frontului Plugarilor, a Partidului Popular Național (fosta Uniune Patriotică) și a Uniunii Maghiarilor, de epurarea Ministerului de Externe în special, și a guvernului în general, de către elementele ce-și expuneau părerile tradiționale și, ca punct de forță, cu epurările din cadrul Partidului Muncitoresc Român din anii 1950. Și în România, „epuratorii și epurații, călăii și victimele au fost prinși, cu toții, în mecanismul infernal al lichidării continue și fără de sfârșit”⁵³, proces ce avea să ducă, după exterminarea vechii gărzi staliniste, la epoca Ceaușescu, perioada în

⁵² Vezi Nicoleta Ionescu-Gură, *Stalinizarea României. Republica Populară Română 1948-1950: transformări instituționale*, București, Editura Bic All, 2005; Mihaela Teodor, *Anatomia cenzurii. Comunizarea presei din România. 1944-1947*, Târgoviște, Editura Cetatea de Scaun, 2012; Vladimir Tismăneanu, *Stalinism pentru eternitate. O istorie politică a comunismului românesc*, Iași, Editura Polirom; Mihaela Cristina Verzea, *Partidul – Stat. Structuri politice (1948-1965)*, Târgoviște, Editura Cetatea de Scaun, 2010; Cezar Avram, *Politici agrare în Oltenia anilor 1949-1962. Mutații socio-economice în satul românesc*, Craiova, Editura de Sud, 1999; Elis Pleșa, *Gheorghe Gheorghiu-Dej cultul personalității (1945-1965)*, Târgoviște, Editura Cetatea de Scaun, 2015-2016; Gheorghe Onișoru, *Istoria lumii contemporane. De la revoluția bolșevică până în zilele noastre 1917-2015*, Târgoviște, Editura Cetatea de Scaun, 2015.

⁵³ Vladimir Tismăneanu, *Stalinism pentru eternitate ...*, p. 117.

care regimul totalitar comunist a încercat să impună, fără succes, noua ordine, pentru un timp nederetminat.

România a urmat cu fidelitate destinul Europei răsăritene, zonă istorică agitată și spasmodică, a cărei relevanță este marcată de rivalități, tensiuni, dispute și particularități, cunoscute generic și sub numele de *balcanisme*. Scenariile de preluare a puterii, de derulare a actului politic totalitar au fost similare în mare parte în România cu cele din Ungaria, Bulgaria, Polonia, Cehoslovacia, întrerupte într-o oarecare măsură de Hrusciiov în 1956 și 1958, odată cu retragerea armatei sovietice de pe teritoriul național. Internaționalismul, fracționismul și stalinismul perioadei aveau să fie înlocuite, începând cu anii 1960 ai secolului trecut, cu acel comunism național, pe care Ceaușescu îl va folosi în exarcerbarea cultului personalității.

ROMANIA IN THE EMPIRE GOVERNED BY THE OPIUM OF TERROR AND THE FRENZY OF TOTALITARIAN IDEOLOGY

(Abstract)

The study is concerned with the setting up of the communist regimes in Europe during the first post-war years. It brings forward for discussion, by way of comparison, “the Soviet successful achievements” in the countries „liberated” and occupied by the glorious Soviet army. Not only the similarities, but also the peculiarities of particular histories are highlighted with a view to find answers to the controversial issues of the events that happened in the controversial issues of the events that happened in the years 1945-1950 in Europe and not only. In the attempt to fully understand the totalitarian regimes, in which a personality cult was created around the leaders, we were motivated – in researching this topic – by the conviction that the discussion of the facts would help the future generations to avoid the errors of those who allowed and supported the Fascism, the Nazism and the Communism.

This study has been designed as a pleading for a future real trial of communism, especially as the prolonged transition after the breaking away from communism has now brought out the regrets and nostalgia of those who have not found yet their role and mission in the new society.

Keywords: communism, totalitarianism, political regime, stalinism, “people's front”.